

Environmental Stakeholders Social Responsibility of Tehran Municipality in the Environmental Risks Communication Model

Mansoureh Abbasi^{1✉} , and Esmail Salehi²

1. Corresponding author, Department of Environmental Planning and Management and HSE, Faculty of Environment, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: mns.abbasi@ut.ac.ir
2. Department of Environmental Planning and Management and HSE, Faculty of Environment, University of Tehran, Tehran, Iran.

Article Info

Article type
Research Article

Article History:

Received July 26, 2025

Revised August 28, 2025

Accepted August 28, 2025

Published online June 22, 2026

Keywords:

Environmental Risk,
Social Responsibility,
Stakeholders,
Tehran Municipality.

ABSTRACT

Following the emergence of pluralism in society and the need for optimal process advancement, stakeholder collaboration and participation have become fundamental for the sustainable management of resources. Consequently, the identification and analysis of stakeholders hold particular significance in various urban development projects. Given the widespread implications and impacts of environmental issues, adopting a systemic perspective is deemed essential for both theoretical and practical dimensions. Thus, the primary objective of this research is to identify environmental stakeholders through a participatory approach. This study focused on the Tehran Municipality due to its inherent role in delivering urban services. The theoretical framework was established using a qualitative meta-synthesis method, while the empirical component was based on a qualitative-exploratory approach. Data were collected via organizational communication questionnaires and the snowball sampling method. The statistical population comprised environmental personnel of the Tehran Municipality, and their responses underwent a rigorous screening process for integration. Following stakeholder identification, a classification system was developed based on network theory concepts and Clarkson's stakeholder theory. To analyze their relationships with environmental issues, the environmental risk communication model was employed. The model's output demonstrated that, with the Tehran Municipality serving as the central research focus, the level of importance for primary and key stakeholders is balanced with environmental policy-making at the central level. This is attributed to the approval of various legislation, bills, regulations, and directives. This finding underscores the criticality of environmental impacts and the broad scope of their consequences, highlighting the need for careful consideration of macro-level decisions, which in turn influence the performance of secondary stakeholders in the areas of implementation and oversight. Finally, the social responsibilities of environmental stakeholders were elucidated, and recommendations were put forth to enhance organizational performance.

Cite this article: Abbasi, M., & Salehi, E. (2026). Environmental Stakeholders Social Responsibility of Tehran Municipality in the Environmental Risks Communication Model. *Social Business Journal*, 3(2), 89-107. <https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.398713.1045>

© The Author(s) retain the copyright.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.398713.1045>

Publisher: University of Tehran Press.

Introduction

The objective of this study is to systematically identify, classify, and analyze environmental stakeholders of Tehran Municipality and to explain the relationships, roles, and interactions among them within the framework of urban environmental governance. The research aims to develop a comprehensive model for stakeholder analysis that captures the complexity of institutional and organizational networks involved in urban environmental management. In addition, it seeks to demonstrate how interactions between primary and secondary stakeholders across different governance levels influence environmental policymaking, environmental risk management, and the achievement of urban sustainability.

Method

This study adopts a qualitative–exploratory design using a meta-synthesis approach based on the seven-step model proposed by Sandelowski and Barroso. Initially, the research questions were defined with a focus on stakeholder identification, classification, and interaction analysis. The dataset included scientific literature published between 1995 and 2025, as well as insights from 42 environmental experts and staff members of Tehran Municipality. Data were collected from reputable academic databases, including Google Scholar, ScienceDirect, Springer, Magiran, and Noormags. A systematic search was conducted using keywords such as stakeholder identification, stakeholder analysis, stakeholder classification, and environmental stakeholders. A total of 486 studies were initially identified. After applying inclusion and exclusion criteria and quality assessment using the CASP tool, 58 studies were selected for final analysis. Data extraction was conducted through systematic coding of selected studies, and information was categorized based on conceptual indicators aligned with the research objectives. Axial and selective coding techniques were used to identify conceptual relationships. To ensure reliability, Cohen's Kappa coefficient was calculated, resulting in a value of 0.89, indicating high inter-coder agreement. Additionally, a case study within Tehran Municipality and semi-structured interviews with senior management were conducted to enhance the validity of the findings.

Results

The findings indicate that environmental stakeholders of Tehran Municipality can be classified based on five key dimensions: stakeholder role importance, financial responsibility, decision-making influence, benefit from the system, and vulnerability to consequences of stakeholder absence. A total of 89 environmental stakeholders were identified, including 47 primary stakeholders and 42 secondary stakeholders. Among these, 24 key stakeholders (12 primary and 12 secondary) were identified as strategic actors in environmental policymaking and risk management. These stakeholders were categorized into two functional groups: "policymaking" and "monitoring–implementation." At the primary level, entities such as the Tehran City Council, Tehran Municipality, and specialized municipal departments play central roles. At the secondary level, national ministries and organizations such as the Ministry of Energy, Ministry of Health, Ministry of Roads and Urban Development, Ministry of Oil, and the Department of Environment were identified as key actors. Network analysis using the degree centrality index revealed that stakeholders with higher centrality occupy more influential positions in accessing resources, shaping decisions, and influencing environmental policy outcomes. The stakeholder network of Tehran Municipality demonstrates a highly interconnected and interdependent structure in which policy decisions directly affect implementation processes. Furthermore, a conceptual model was developed linking environmental risks to stakeholders across nine domains, including air pollution, water crises,

soil contamination, waste management, urbanization challenges, energy systems, cultural and historical impacts, natural hazard zones, and technological development. The model illustrates that environmental risks are systematically interconnected with stakeholder actions and governance roles.

Conclusion

The output of the communication model of environmental risks showed that, considering that Tehran Municipality was selected as the central core of the research, the degree of importance of the main and key stakeholders was combined with the importance of environmental issues at the center of policymaking. Due to the approval of various approvals, bills, regulations, circulars, and directives, these factors are balanced with each other. This indicates the importance of the effects and extent of environmental consequences and attention to the consequences of decisions, which in turn influences the performance of primary and secondary stakeholders in the field of activities related to monitoring and implementation. The findings confirm that effective urban environmental management is not achievable without systematic stakeholder identification and analysis. The environmental governance structure of Tehran Municipality is characterized by a complex and interconnected network of primary and secondary stakeholders operating at both policy and implementation levels. The study emphasizes that participatory governance, enhanced transparency, improved communication networks, and reduced institutional conflicts can significantly improve environmental risk management and urban sustainability. The study recommends that stakeholder identification and analysis be institutionalized as a continuous and systematic process within municipal governance structures. Establishing a permanent stakeholder management secretariat, applying network-based decision-making approaches, and strengthening participatory governance mechanisms can improve the effectiveness of environmental policies and enhance urban resilience to environmental challenges. Finally, the social responsibilities of environmental stakeholders were elucidated to enhance organizational performance.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

CRedit authorship contribution statement

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

Ethical considerations

The authors avoided data fabrication, falsification, and plagiarism, and any form of misconduct.

Data availability statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank anonymous reviewers for their valuable suggestions in manuscript revision.

مسئولیت اجتماعی ذی‌نفعان محیط‌زیستی شهرداری تهران در مدل ارتباط ریسک‌های محیطی

منصوره عباسی^۱✉، و اسماعیل صالحی^۲ ID

۱. نویسنده مسئول، گروه برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست و HSE، دانشکده محیط‌زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: mns.abbasi@ut.ac.ir

۲. گروه برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست و HSE، دانشکده محیط‌زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

کلیدواژه‌ها:

ذی‌نفعان،

ریسک‌های محیطی،

شهرداری تهران،

مسئولیت اجتماعی.

به دنبال ظهور تکثرگرایی در جامعه و به منظور پیشبرد مطلوب فرآیندها، همکاری و مشارکت ذی‌نفعان جهت مدیریت پایدار منابع، امری بدیهی به نظر می‌رسد. در این میان شناسایی و تحلیل ذی‌نفعان در پروژه‌های مختلف توسعه شهر، اهمیت ویژه‌ای دارد و با توجه به پیامدها و آثار مسائل محیط‌زیستی، دارا بودن تفکر سیستمی در ابعاد نظری و عملی ضروری می‌باشد. در این راستا کشف ذی‌نفعان محیط‌زیستی در سایه رویکرد مشارکتی، هدف اصلی پژوهش مزبور است. در این مطالعه، شهرداری تهران بنا به ماهیت ارائه خدمات در شهر، مبنای مطالعه قرار گرفت. بعد نظری تحقیق بر پایه روش کیفی از نوع فراترکیب و بعد عملی آن بر مبنای روش کیفی-اکتشافی بود که با تکمیل پرسشنامه‌های ارتباطات سازمانی و روش گلوله برفی انجام شد. جامعه آماری، پرسنل محیط‌زیست شهرداری تهران بود و پاسخ‌ها، جهت یکپارچه‌سازی، مورد غربالگری قرار گرفت. با شناسایی ذی‌نفعان، طبقه‌بندی براساس مفاهیم تئوری شبکه و نظریه کلارکسون صورت پذیرفت و برای تحلیل روابط آنان با موضوعات محیط‌زیستی، از مدل ارتباطی ریسک‌های محیطی بهره‌برداری شد. خروجی مدل نشان داد با توجه به اینکه شهرداری تهران به عنوان هسته مرکزی پژوهش انتخاب گردید، درجه اهمیت ذی‌نفعان اصلی و کلیدی با تلفیق موضوعات محیط‌زیستی در مرکز سیاست‌گذاری؛ بعلاوه تصویب مصوبات، لوایح، آئین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌ها با یکدیگر متوازن است و این امر مبین اهمیت آثار و گستره پیامدهای محیط‌زیستی و توجه به تبعات تصمیمات کلان است که بر عملکرد ذی‌نفعان ثانویه در حوزه اجرا و نظارت اثرگذار است. در پایان مسئولیت اجتماعی ذی‌نفعان محیط‌زیستی تشریح و پیشنهادهای جهت بهبود عملکرد سازمانی مطرح گردید.

استناد: عباسی، منصوره؛ و صالحی، اسماعیل (۱۴۰۵). مسئولیت اجتماعی ذی‌نفعان محیط‌زیستی شهرداری تهران در مدل ارتباط ریسک‌های محیطی. *کسب و کار اجتماعی*، ۳ (۲)، ۸۹-۱۰۷. <https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.398713.1045>

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران.

مقدمه

مشارکت ذی‌نفعان به‌عنوان یکی از ارکان اساسی مدیریت مطلوب محیط‌زیست و منابع طبیعی^۱ (ENRM) در نظر گرفته می‌شود (Billgren and Holmén, 2008, Grimble and Wellard, 1997)، به‌طوری که در سطره وسیع فعالیت‌های مشارکت عمومی، مشارکت ذی‌نفعان نشان‌دهنده تلاشی است هماهنگ برای مشارکت دادن افرادی که در نتیجه تصمیم‌گیری، سهمیه هستند (Soma and Vatn, 2014). انتظار می‌رود مشارکت ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری از طریق ترکیب طیف وسیعی از دیدگاه‌ها و تقویت پذیرش اجتماعی برای نتیجه‌گیری تصمیم‌های مختلف، منافی را به دنبال داشته باشد (Hall et al., 2013). مشارکت ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری همچنین می‌تواند به‌عنوان جنبه‌ای از توسعه پایدار در نظر گرفته شود (Colvin et al., 2015) یا نشانه رفتار اخلاقی مسئولانه توسط تصمیم‌گیرندگان باشد (Parsons et al., 2014).

علاوه بر مشارکت در تصمیم‌گیری، تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان به درک ابعاد اجتماعی مسائل چالش‌برانگیز مدیریت منابع طبیعی و محیط‌زیست، به‌عنوان یک پیش‌شرایط مشارکتی کمک می‌کند (Billgren and Holmén, 2008). شناسایی افرادی که به‌عنوان یک ذی‌نفع به موقعیتی دست می‌یابند، از حیث تجزیه و تحلیل، همچنین دیدگاه مشارکتی، به‌عنوان یکی از گام‌های اولیه، ضروری به نظر می‌رسد (Bryson, 2004, Miles, 2017, Reed et al., 2013). شناسایی ذی‌نفعان ENRM، معیارهایی برای انتخاب آنان به‌منظور پیگیری فرایندهای عادلانه و پتانسیل نمایندگی اجتماعی ایجاد کرده است. این معیارها شامل طبقه‌بندی‌هایی مانند چه کسی تحت تأثیر یک مسئله است یا می‌تواند بر آن تأثیر بگذارد (Reed et al., 2009)، یا کسانی که ممکن است به آن علاقه‌مند باشند (Soma and Vatn, 2014)، یا تحت تأثیر آن مسئله باشند (Fischer et al., 2014). به‌کارگیری چنین معیارهایی به‌ویژه در مورد مدیریت منابع طبیعی و محیط‌زیست می‌تواند آزردهنده باشد، زیرا به‌هم‌پیوستگی سیستم‌های طبیعی می‌تواند به این مسئله منجر شود که چه کسی از منظر جمله «تقریباً همه و همه چیز» به‌عنوان یک ذی‌نفع در نظر گرفته می‌شود (Billgren and Holmén, 2008).

این بدان معناست که یک متخصص در زمینه تجزیه و تحلیل، یا مشارکت ذی‌نفعان، در شناسایی افراد تأثیرگذار و تأثیرپذیر به‌عنوان یک ارزیاب باید جوامع را بررسی کند تا تشخیص دهد چه کسی به وضعیت ذی‌نفع در موضوعات محیط‌زیستی استقرار می‌یابد. این موضوع همچنین شامل افرادی می‌شود که علاقه‌مند به موضوع هستند، یا کسانی که ممکن است تحت تأثیر مسائل مدیریت منابع طبیعی و محیط‌زیست قرار گیرند.

به‌طور کلی برای دستیابی به نتایج مطلوب و موفقیت در برنامه‌ریزی و اجرای سیاست، توجه قابل تأمل به مراحل پیشینی (شناسایی، طبقه‌بندی، اولویت‌بندی) و پسینی (تجزیه و تحلیل) ذی‌نفعان بسیار مهم است (Clausen et al., 2020). بسیاری از ابتکارات حفاظتی به‌دلیل تلاش ناکافی در تعامل با ذی‌نفعان شکست می‌خورند، در نتیجه به فقدان شاخص غالبیت و اثربخشی مشارکت ذی‌نفعان کلیدی با منافع ویژه در جنبه‌های خاص سیستم یا موضوع مورد نظر منجر می‌شوند که در نهایت موجب ناکارآمدی در دستیابی به هدف مورد نظر می‌شود (Prell et al., 2009). در پاسخ به این مسئله، تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان^۲ (SA) به رسمیت شناخته شده است و کاربرد عملی آن برای چند ابتکار مدیریت مشارکت محیط زیستی گزارش شده است (Dagostino et al., 2020; Maguire et al., 2012; Mushove and Vogel, 2005).

SA فرایندی است برای شناسایی سیستماتیک علایق و تخصص اینکه چه کسانی وجود دارند و در دسترس هستند تا در فرایند توسعه یا اجرای یک سیاست، پروژه یا برنامه سهمیه شوند (Schmeer, 1999)، بنابراین دانشی در مورد کنشگران ایجاد می‌کند تا تأثیر آنها و منابعی که برای تقویت تصمیم‌گیری به‌ارمان می‌آورد را درک کنند (Varvasovszky and Brugha, 2000). چنین تحلیل‌هایی به‌طور معمول پس از شناسایی و مشارکت ذی‌نفعان (جایگاه پسینی) در طی یک فرایند مشارکتی یا به دنبال آن انجام می‌شود، افزون بر این، SA ابزاری است که مکرراً برای اولویت‌بندی مشارکت ذی‌نفعان در فرایندهای مشارکتی و

^۱ Environmental and Natural Resource Management

^۲ Stakeholder Analysis

توصیف رابطه سیستم و ذی‌نفعان استفاده می‌شود و بر اهمیت کاربرد پیشینی آن بر هدایت توسعه فرایندها تأکید دارد (Reed et al., 2009).

این اطلاعات برای سازماندهی فرایندهای حاکمیت مشارکتی حیاتی است، به‌ویژه زمانی که محدودیت‌های موضوعی، کمبود منابع، فقدان زیرساخت‌ها، تنگناهای زمانی یا لجستیکی وجود داشته باشد و به اولویت‌بندی مشارکت ذی‌نفعان و بهینه‌سازی تلاش‌ها نیاز باشد. SA معمولاً از چهار مرحله کلی بدین شرح تشکیل شده است: ۱- تشخیص و شناسایی ذی‌نفعان، ۲- نقشه‌سازی از اهمیت و تأثیر ذی‌نفعان، ۳- نقشه‌سازی از منافع ذی‌نفعان و ۴- تعریف استراتژی تعامل با ذی‌نفعان (Clausen et al., 2020). نقشه‌سازی ذی‌نفعان را که اغلب توسط یک تیم تحقیقاتی انجام می‌شود می‌توان براساس یک رویکرد از بالا به پایین با تکیه بر ادراک متخصصان انجام داد، یا اینکه از طریق یک رویکرد از پایین به بالا که در آن کنشگران از طریق مصاحبه یا نظرسنجی ارزیابی می‌شوند، به انجام رساند (Reed et al., 2009). این دو رویکرد دارای نقاط قوت و ضعف متفاوتی هستند. برای مثال رویکرد از بالا به پایین ممکن است منعکس‌کننده سوگیری‌های افرادی باشد که تجزیه و تحلیل را انجام می‌دهند و به‌طور فعال شامل ذی‌نفعان نشود؛ در نتیجه به از دست رفتن دانش محلی منجر می‌شود. در حالی که رویکرد از پایین به بالا، از معضل نیاز به منابع و زمان بر بودن رنج می‌برد (Varvasovszky and Brugha, 2000)، بنابراین در انتخاب هر روش، شفافیت در مورد تصمیم‌های اتخاذشده و نتایج به‌دست‌آمده از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا در غیر این صورت اعتبار SA تضعیف می‌شود، چراکه دستورالعمل‌های روشی مانند نحوه تعیین منافع و قدرت ذی‌نفعان نیاز است (Bendtsen et al., 2021).

مطالعات متعددی با این مضمون انجام شده است. محسنی ارمکی و همکاران (۲۰۲۱) به بررسی و شناسایی ذی‌نفعان بر اساس مشارکت مطلوب تمام سازمان‌های منتفع در تصمیم‌گیری و سیاستگذاری مدیریت پسماند برای تحقق بهبود کیفی امور پرداختند. نصیریان و بصیرت (۲۰۲۲) به شناسایی و تحلیل ذی‌نفعان حریم پایتخت (کلانشهر تهران) بر اساس ماتریس قدرت/ منفعت در گروه‌های ذی‌نفع پرداختند و دریافتند بیشترین میزان قدرت و منفعت مربوط به ذی‌نفعان بخش عمومی و خصوصی است. حسینی و همکاران (۲۰۲۲) به شناسایی ذی‌نفعان اصلی، تحلیل تمایل و قدرت، نیازسنجی و بررسی خواسته‌های ذی‌نفعان برای ساماندهی بافت‌های مسئله‌دار شهری در محدوده خلایق جنوبی پرداختند و دریافتند همه ذی‌نفعان نسبت به ساماندهی و حل مسئله متمایل هستند، اما از نظر قدرت، یکسان نیستند و در نتیجه اثرگذاری متفاوتی دارند. شریعت و همکاران (۲۰۲۴) به بررسی مشارکت ذی‌نفعان، در توسعه کارآفرینی پایدار حوزه بازیافت شهری، با استفاده از رهیافت فراترکیب پرداختند و دریافتند پیشران‌های مشارکتی با ارتقای آگاهی عمومی و مشوق‌های لازم به مدیریت پایدار کمک می‌کند.

کالوین و همکاران (۲۰۱۶)^۱ در بررسی رویکردهای شناسایی ذی‌نفعان در مدیریت محیط‌زیست به این نتیجه رسیدند که کسب بینش‌هایی در مورد شناسایی ذی‌نفعان می‌تواند عملکرد بهتر و نتایج مؤثرتری به ارمغان آورد. اسکریچ و همکاران (۲۰۲۴)^۲ در بررسی تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان به مثابه یک ابزار استراتژیک دریافتند اولویت‌بندی ذی‌نفعان مرتبط، فرایند مشارکت را تسهیل می‌کند. بافر و بیجیمی (۲۰۲۴)^۳ به کشف ذی‌نفعان اصلی در سیستم تأمین آب شهری نیجریه پرداختند و دریافتند علاوه بر تعامل کلیه ذی‌نفعان، مشارکت ذی‌نفعان اصلی بسیار مهم است.

لی و همکاران (۲۰۲۴)^۴ چگونگی به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات ذی‌نفعان در بازسازی محله‌ای در ووهان چین و تأثیرات آن بر مشارکت ساکنان را بررسی کردند و دریافتند مدل‌های ارتباطی نوآورانه، موجب جریان سریع اطلاعات، احساس توانمندی و اشتیاق و رضایت ساکنان برای تعامل می‌شود و تمایل افراد را برای تعاملات افزایش می‌دهد.

¹ Colvin

² Srich

³ Baffour & Bijimi

⁴ Li

تنگ و همکاران (۲۰۲۵)^۱ به شناسایی تضادهای پویایی ذی‌نفعان پرداختند و نسبت به طراحی مدلی مرتبط اقدام کردند که سبب افزایش کارایی سرمایه‌گذاری شود، همچنین در این پژوهش، مدیریت مؤثر تعارضات ذی‌نفعان به‌عنوان یک استراتژی پایدار در نظر گرفته شد.

با توجه به موضوعات فوق برای پیشبرد مطلوب فرایندها، همکاری و مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت پایدار منابع، بدیهی به نظر می‌رسد، همچنین با در نظر گرفتن پیامدها و آثار مسائل محیط زیستی در مقیاس محلی، ملی و جهانی، دارا بودن تفکر سیستمی در ابعاد نظری و عملی ضروری است، بنابراین تجزیه و تحلیل پویایی ذی‌نفعان محیط زیستی در سایه رویکرد مشارکتی برای پیشگیری از عملکرد جزیره‌ای برای استمرار زیست‌پذیری و پایداری شهر، می‌تواند مثبت و مؤثر واقع شود.

در این نوشتار، شناسایی ذی‌نفعان محیط زیست شهرداری تهران با توجه به گستره فعالیت‌های مدیریت شهری با استفاده از روش کیفی از نوع فراترکیب مطالعه شد، زیرا سبب ایجاد نگرشی نظام‌مند از طریق ترکیب نتایج پژوهش‌های کیفی مختلف می‌شود، همچنین به منظور کشف عملیاتی ذی‌نفعان مرتبط با مسئله، از طریق تکمیل پرسشنامه جهت تعیین حلقه ارتباطات سازمانی توسط پرسنل شاغل در محیط زیست شهرداری تهران، همچنین روش گلوله برفی استفاده شد تا نتایج به شکل دقیق‌تری قابل تعمیم باشد.

در طی فرایند، پرسشنامه‌های تکمیل شده با هدف یکپارچه‌سازی و اجتناب از موارد تکراری یا ایرادهای ساختاری در محتوای ارسالی بازبینی و غربالگری شد، سپس برای طبقه‌بندی ذی‌نفعان شناسایی شده، به تئوری شبکه (شاخص مرکزیت) و نظریه کلارکسون (تفکیک ذی‌نفعان اولیه و ثانویه) استناد شد. به این ترتیب پتانسیل بررسی ارتباطات سازمانی با محوریت محیط زیست، به کمک این نظریه فراهم آمد. با تفسیر نتایج حاصل از تحقیق، امکان تحلیل ذی‌نفعان بر اساس مضمون عملکردشان در دو بخش «سیاستگذار» و «نظارت - اجرا» صورت پذیرفت و برای سهولت درک مسئله، با استفاده از مدل کیفی ارتباط ریسک‌های محیطی، امکان تجزیه و تحلیل مسئولیت‌های اجتماعی ذی‌نفعان کلیدی فراهم شد.

برای درک موضوع ابتدا لازم است ذی‌نفع را از منظر نظری تعریف کرد تا در عمل تبیین شود. به‌طور کلی یک توافق عادلانه افکار عمومی در مورد اینکه چه کسی به‌عنوان ذی‌نفع بالقوه یا بالفعل واجد شرایط است، وجود دارد شامل افراد محله‌ها، نهادها، گروه‌ها، سازمان‌ها، جامعه، محیط‌زیست (Mitchell et al., 1997) و... که شرح آن در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. اصطلاح ذی‌نفع از دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف (بن و همکاران، ۲۰۱۶)^۲

نام نظریه‌پرداز	سال	توصیف نظریه
فریمن و رید ^۳	۱۹۸۳	«فرد یا گروهی که بر دستیابی به اهداف سازمان تأثیر بگذارد یا تحت تأثیر آن قرار گیرد»
الخفاجی ^۴	۱۹۸۹	«گروه‌هایی که طرح در برابر آن‌ها مسئول است»
تامسون و همکاران ^۵	۱۹۹۱	«ذی‌نفعان را به‌عنوان گروه‌هایی «در رابطه با یک سازمان» تعریف می‌کنند.
کلارکسون ^۶	۱۹۹۵	«افراد یا گروه‌هایی که مالکیت، حقوق یا منافی در یک طرح و فعالیت‌های آن در گذشته، حال یا آینده دارند»
میشل و همکاران ^۷	۱۹۹۷	«می‌توانند تحت تأثیر قرار گیرند یا اینکه تحت تأثیر قرار می‌گیرند»
هیل و جونز ^۸	۱۹۹۲	«مؤلفه‌هایی که ادعای قانونی در مورد طرح دارند»
جنسن ^۹	۲۰۰۱	مدیران باید با در نظر گرفتن منافع همه ذی‌نفعان در سازمان تصمیم‌گیری کنند.
مایناردیس و همکاران ^{۱۰}	۲۰۱۱	اگرچه اصطلاح «ذی‌نفعان» به‌طور گسترده در تجارت، رسانه‌ها و دولت استفاده می‌شود، بسیاری از استفاده‌کنندگان این واژه، فاقد ارائه شواهدی برای درک آنچه واقعاً یک ذی‌نفع چیست، هستند.

¹ Teng

² Benn

³ Freeman and Reed

⁴ Alkhafaji

⁵ Thompson

⁶ Clarkson

⁷ Mitchell

⁸ Hill and Jones

⁹ Jensen

¹⁰ Mainardes

به‌رغم اینکه نظریات بالا مفهوم ذی‌نفع را به محافل آکادمیک با تعاریف متعدد مرتبط می‌کنند، اما تعریف نهایی و پذیرفته‌شده‌ای وجود ندارد. تعریف مورد استفاده به‌عنوان راهنمای مورد مطالعه، توسط فریمن (۱۹۸۴)^۱ ارائه شده است که ذی‌نفعان را به‌عنوان «هر گروه یا فردی که می‌تواند بر دستیابی به اهداف سازمان تأثیر بگذارد، یا تحت تأثیر آن قرار گیرد»، در نظر می‌گیرد. این تعریف به پذیرفته‌شده‌ترین تعریف از میان تعاریف ذی‌نفع تبدیل شده است (Fassin, 2009). مفهوم ذی‌نفع به همان اندازه که اجماع محدودی در مورد آنچه فریمن (۱۹۸۴)* آن را «اصل چه کسی یا چه چیزی واقعاً مهم است» می‌نامد، توصیفی است (Mitchell et al., 1997) و مجموع این نظریات در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. طبقه‌بندی گروهی ذی‌نفعان در قالب اولیه و ثانویه از دیدگاه نظریه‌پردازان (Benn et al., 2016)

نام نظریه‌پرداز	سال	توصیف نظریه
ذی‌نفعان اولیه: «کسانی که بدون مشارکت مداوم آنان، طرح نمی‌تواند به‌عنوان یک فعالیت ادامه‌دار دوام بیاورد.» (کلارکسون، ۱۹۹۵)		
کلارکسون ^۲	۱۹۹۵	کارکنان، مشتریان، تأمین‌کنندگان و بخش عمومی؛ دولت‌ها و جوامعی که زیرساخت‌ها را تأمین می‌کنند، فعالیت‌های سازمانی را تنظیم و سازمان‌ها را به‌طور عمده وابسته به مالیات‌ها می‌دانند.
میشل و همکاران ^۳	۱۹۹۷	به اهمیت مدیران برای ایجاد ارزش در گروه ذی‌نفعان می‌پردازد تا حفظ ذی‌نفعان و استمرار روابط آنان برقرار باشد.
فاسین ^۴	۲۰۱۲	ذی‌نفعان اولیه از یک رابطه مستقیم و قراردادی با طرح برخوردارند.
ویستر ^۵	۱۹۹۲	روابط با مردم مهم‌ترین دارایی یک طرح است و سازمان‌ها باید با نوآوری، کیفیت و خدمات، دیدگاه بلندمدتی داشته باشند.
برمن و همکاران ^۶	۱۹۹۹	مدیریت موفق روابط کارکنان توسط سازمان‌ها می‌تواند به پاداش، بهبود عملکرد و مزیت رقابتی بینجامد.
هالت و همکاران ^۷	۲۰۱۱	موفقیت طرح از طریق کارکنان و چگونگی شناسایی افراد یا یکدیگر، تأثیر بر سطوح خدمات، تمایل مشتری به پرداخت، رضایت و بهبود عملکرد طرح هدایت می‌شود. گروه ذی‌نفعان قدرتی دارد که بر تصمیم‌های مدیریتی تأثیر می‌گذارد.
دی و فهی ^۸	۱۹۸۸	سازمان‌ها نسبت به ذی‌نفعان تعهد دارند ثروت را به حداکثر برسانند و ذی‌نفعان در طرح‌هایی سرمایه‌گذاری می‌کنند که بازگشت سرمایه‌گذاری‌هایشان بیشتر از گزینه‌های جایگزین با حداقل ریسک است.
ذی‌نفعان ثانویه: «بر طرح تأثیر می‌گذارند یا تحت تأثیر قرار می‌گیرند، درگیر معاملات با آن نیستند و برای بقای آن ضروری نیستند» (کلارکسون، ۱۹۹۵)		
کلارکسون*	۱۹۹۵	گروه‌های ذی‌نفع ثانویه شامل رقابت، رسانه‌ها، انجمن‌های تجاری و گروه‌های حمایتی (منافع خاص) هستند. اگرچه این گروه‌ها قرارداد یا اختیاری با طرح ندارند، می‌توانند سبب ایجاد اختلال ویژه شوند.
وین ^۹	۲۰۰۱	منافع مشترک از لحاظ نظری به گروه‌هایی از افراد می‌پیوندند که گروه‌های ذی‌نفع را تشکیل می‌دهند. گروه‌های ذی‌نفع دارای زیرمجموعه‌ای هستند که هر دو علایق متفاوتی دارند و از نقش‌های متعددی حمایت می‌کنند؛ جایی که «افراد در زمان‌های مختلف کلاه‌های متفاوتی به سر می‌کنند». افزون بر این، ارزیابی تجربی نحوه تعامل ذی‌نفعان و مدیران، برای تعیین اینکه چه چیزی گروه‌های ذی‌نفع را تشکیل می‌دهد، ارزشمند است.
تالبرگ ^{۱۰}	۲۰۱۳	در تصمیم‌گیری درباره اینکه چه گروه‌هایی واجد شرایط گنجاندن در مفهوم ذی‌نفع هستند، تجدیدنظر و توافق شد داشتن نقش در یک سازمان، تقاضای معقول برای ذی‌نفع بودن است. مفهوم داشتن نقش به‌عنوان یک ورودی شناخته شود تا وجود بخشی از آن به خروجی منجر شود (رقبا، سازمان‌های غیردولتی و رسانه‌ها در مفهوم ذی‌نفع کنار گذاشته شوند).
فاسین*	۲۰۱۲	عمل متقابل در روابط با ذی‌نفعان و ماهیت مسئولیت متقابل در تئوری ذی‌نفعان نادیده گرفته شده است.
تالبرگ*	۲۰۱۳	«ذی‌نفعان» (گروه قدرتمند و مهم) و «مدعیان» (آسیب‌پذیرتر در برابر اقدام‌ها) متمایز شوند.

^۱ * Freeman

^۲ * Clarkson

^۳ Mitchell

^۴ * Fassin

^۵ Webster

^۶ Berman

^۷ Hult

^۸ Day and Fahey

^۹ Winn

^{۱۰} Tullberg

یک تعریف محدود باید «نفوذها» را حذف کند و فقط شامل «طرح واجد شرایطی تغییر یابد که می‌تواند بر اساس یک طرح دارای قدرت باشد، اما دارنده قدرت نیست»^{۲۰۰۲} کالر^۱

روش‌شناسی تحقیق

شناسایی و تحلیل ذی‌نفعان فرایندی گام به گام همراه با تحلیل علایق، تعاملات، وابستگی‌های متقابل و اثرات احتمالی است که ابتدا یا در مراحل اولیه شناسایی می‌شوند تا میزان منافع مشترک، انتظارات، همچنین اهمیت و نفوذ ذی‌نفعان تحلیل شود. روش اجرای کار به شناسایی ذی‌نفعان، طبقه‌بندی و تصمیم‌گیری در مورد اینکه چه استراتژی‌هایی برای مبنای ارتباط با آنان باید در نظر گرفته شود، بستگی دارد. مراحل اجرای کار با استناد به روش فراترکیب صورت گرفت که در جدول ۳ بیان شده است.

جدول ۳. مبنای مراحل شناسایی، طبقه‌بندی و تحلیل ذی‌نفعان محیط زیستی شهرداری تهران (Sandelowski & Barroso, 2006)

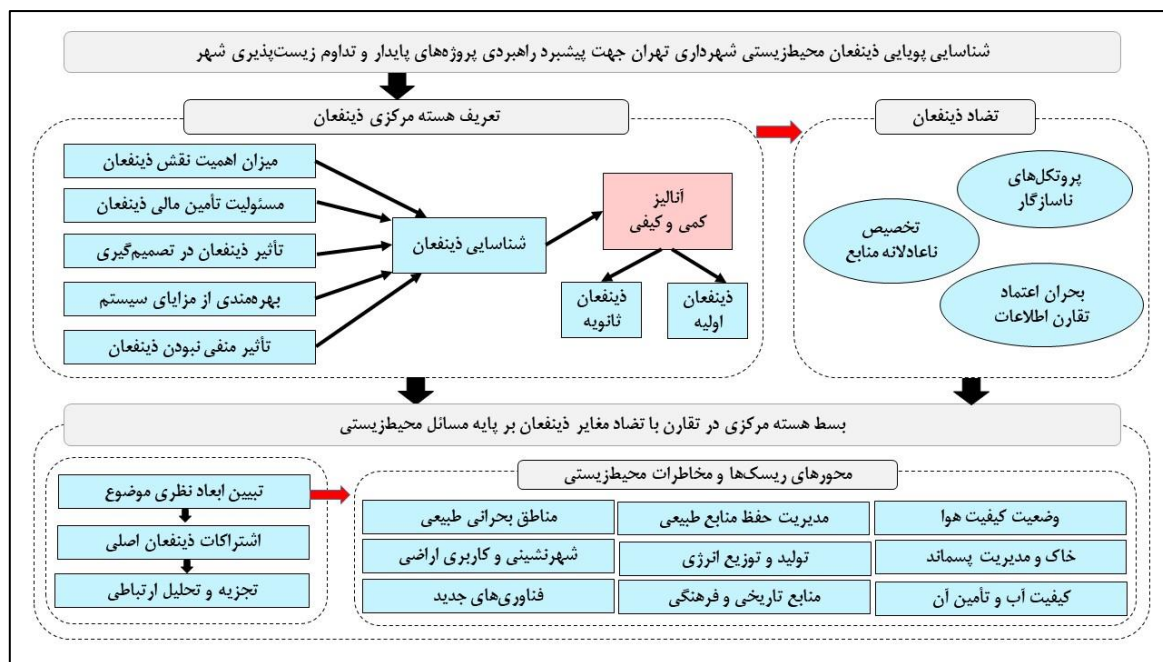
مراحل اجرای فرایند	تشریح اقدامات
۱- تنظیم سؤال‌های پژوهش	(what) یا چه رویکردی بهترین روش شناسایی ذی‌نفعان محیط زیستی شهرداری تهران ارائه می‌شود؟ روش کیفی با رویکرد فراترکیب (who) جامعه آماری چه کسانی هستند؟ (۴۲ نفر از کارکنان محیط‌زیست شهرداری با تحصیلات کارشناسی، ارشد و... با سابقه کار ۵ تا ۱۵ سال) همچنین مراجع و پایگاه‌های استخراج داده شامل (گوگل اسکالر، ساینس دایرکت، اشپرنگر، مگیران، نورمگز و سایر نشریات معتبر) است. (when) چارچوب زمانی پژوهش بر اساس منابع به‌کار گرفته‌شده در پژوهش (از سال ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۲۵ میلادی- بازه زمانی ۳۰ ساله) (How) چگونگی انجام کار است که با استفاده از روش مرور اسنادی و مطالعات کتابخانه‌ای و تحلیل یافته‌های مستخرج از تحقیق انجام شد.
۲- بررسی ساختاریافته و نظام‌مند متون	جست‌وجوی نظام‌مند و انتخاب منابع مناسب در پایگاه‌های داده، بررسی اسناد، مطالعه مدارک، نشریه‌های معتبر و کتب مرتبط که بر اساس واژگان کلیدی در بازه زمانی تحقیق از سال ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۲۵ انجام شده است. نتایج جست‌وجو در میان واژگان کلیدی با عنوان زیر صورت پذیرفت: Stakeholders Identification/Stakeholders Analysis/ Stakeholders Classification/ environmental Stakeholders
۳- جست‌وجو و غربالگری	در این مرحله به بررسی متون پرداخته شد تا مشخص شود مطالب با موضوع تحقیق تناسب دارد یا خیر؟ بنابراین ضمن بازبینی مقالات، تعدادی از آنها حذف شد. همچنین از ابزار برنامه مهارت ارزیابی حیاتی ^۲ (CASP) استفاده شد که معمولاً برای ارزیابی کیفیت مطالعات اولیه در پژوهش‌های کیفی به‌کار می‌رود و شامل ۱۰ سؤال است که با امتیازدهی توسط محقق، اعتبار و اهمیت مطالعه سنجش می‌شود، بنابراین ابتدا ۴۸۶ مقاله بر اساس واژگان کلیدی تحقیق یافت شد که بعد از غربالگری و کاربرد برنامه مهارت ارزیابی حیاتی به ۵۸ مورد رسید.
۴- استخراج و تحلیل اطلاعات	در این مرحله به‌صورت پیوسته مقالات منتخب و نهایی‌شده، چند بار بررسی و محتوای آنها به‌صورت خلاصه جمع‌آوری شد، سپس مضمون اطلاعات آنها براساس شاخص‌ها و مؤلفه‌های مختلف به تفکیک هر مقاله (نویسنده و سال انتشار مقاله) کدگذاری شد.
۵- تفسیر و ترکیب تفسیرها از نتایج کیفی	دسته‌بندی عواملی که در مرحله قبل کدگذاری شده بودند، انجام شد. کدهای این مرحله مشابه مراحل دوم و سوم فرایند مبتنی بر کدگذاری محوری و کدگذاری منتخب بود. در کدگذاری محوری، ارتباطات بین مقوله‌ها تعیین و سپس در کدگذاری انتخابی این ارتباطات مفهوم‌سازی و در سطح بالاتری از مفاهیم تولید شد. کدهای مستخرج از مطالعه مقالات منتخب با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در پنج دسته: «میزان اهمیت نقش ذی‌نفعان، مسئولیت تأمین مالی آنان، تأثیر بر تصمیم‌گیری، بهره‌مندی از مزایای سیستم و تأثیرات منفی ناشی از نبودن آنان» قرار گرفت.
۶- کنترل کیفی یافته‌های پژوهش	به‌کارگیری روش‌ها و نگرش‌های موجود برای ترکیب مطالعات اصلی در تحقیقات کیفی / استفاده از برنامه (CASP) برای نظارت کیفی مطالعه / استفاده از ضریب کاپای ^۳ کوهن برای ارزیابی روایی روش (به‌طوری که فرد دیگر (از متخصصان مرتبط با حوزه تحقیق) بدون آگاهی از نحوه ادغام کدها و مفاهیم تولیدشده توسط پژوهشگر، به دسته‌بندی کدها در مفاهیم بپردازد، سپس مفاهیم ارائه‌شده توسط پژوهشگر با مفاهیم ارائه‌شده از سوی این فرد مقایسه شود که با لحاظ تعداد مفاهیم ایجادشده مشابه و متفاوت محاسبه انجام و ۰/۸۹ در سطح ۱ محاسبه شد). به‌منظور ارزیابی روش، مطالعه موردی اجرا شد و برای بررسی پایایی آن، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با مدیر ارشد وقت مجموعه صورت پذیرفت.
۷- ارائه یافته‌های پژوهش	در این مرحله داده‌های پژوهش ساماندهی و تجزیه و تحلیل شدند. خروجی این تحلیل‌ها، اصلی‌ترین یافته‌های تحقیق است. بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده، مشخص شد بیشتر مدل‌های موجود در بخش شناسایی ذی‌نفعان تنها بیانگر مطالعات تک‌بعدی هستند، اما روش ارائه‌شده تلاش کرده است با بررسی جامع مدل‌ها و فرایندهای شناسایی ذی‌نفعان، دامنه وسیع‌تری از آنها را در قالب دیدگاه منسجم با تفکر سیستمی پوشش دهد. برای اجرای روش فراترکیب از روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و بارسو استفاده شد که در کنار روش‌های عملیاتی تحقیق نظیر پرسشنامه، گلوله برفی، تئوری شبکه و نظریه کلارکسون تکمیل‌کننده است.

^۱ Kaler

^۲ Critical Appraisal Skills Program

^۳ Cohens Kappa Coefficient

در این تحقیق، شهرداری تهران براساس نوع ارائه خدمات، از منظر راهبردهای استراتژیک و گستردگی اقدام‌ها و فعالیت‌ها، به‌عنوان هسته مرکزی پژوهش انتخاب شد. با توجه به ماهیت موضوع، طبق رویکردهای هشت‌گانه (جایای جغرافیایی، شهود و ادراک، علاقه‌مندی به موضوعات، دامنه نفوذ و اثرگذاری، خبرنگاران و پراکندگان اخبار، تجربیات گذشته، خود انتخابی افراد و گروه‌ها، رسانه‌ها و ارتباطات جمعی (Colvin et al., 2016)، به شناسایی و کشف ذی‌نفعان و تحلیل پویایی آنان در مدل فرایندی (شکل ۱) پرداخته شد. درگام اول با استفاده از روش فراترکیب نسبت به تحلیل محتوای تبیینی و سپس تهیه پرسشنامه ارتباطات سازمانی داخل و خارج از مجموعه شهرداری تهران اقدام شد. فرم‌های مربوطه برای تکمیل اطلاعات ارتباطی، در اختیار کارکنان و کارشناسان محیط زیستی قرار گرفت و پس از تکمیل، طبق نظریه کلارکسون (ذی‌نفعان اولیه و ثانویه)، آنالیز کمی و کیفی صورت پذیرفت. پیشران مدل در پنج عامل اساسی شامل میزان اهمیت نقش ذی‌نفعان، مسئولیت تأمین مالی ذی‌نفعان، تأثیر ذی‌نفعان بر تصمیم‌گیری، بهره‌مندی از مزایای سیستم و تأثیر منفی نبودن ذی‌نفعان، خلاصه شد. پس از تکمیل و تفکیک فرم‌ها با تدقیق شرح وظایف و تعیین اشتراکات ذی‌نفعان، نسبت به غربالگری و بازبینی اطلاعات اقدام و سپس نتایج حاصل بر محور تحلیل مضمون عملکرد بررسی شد. در ادامه فرایند، نقش ذی‌نفعان با هدف سازگاری و یکپارچگی نتایج در دو گروه «سیاستگذار» و «نظارت - اجرا» تعیین و سپس دیدگاه‌های مبتنی بر رفع تضاد مطرح شد که ارائه بینش‌های ارزشمندی برای تدوین استراتژی‌های پایدار و پیشبرد برنامه‌های بهبود مدیریت محیط زیست شهری را به دنبال داشت.

شکل ۱. چارچوب نظری پژوهش و مدل فرایندی شناسایی و تحلیل ذی‌نفعان محیط زیستی شهرداری تهران (یافته‌های پژوهش)

تضاد ذی‌نفعان که به‌طور عمده به دلایل متعددی نظیر تخصیص ناعادلانه هزینه‌ها (Karaca et al., 2020)، پروتکل‌های ناسازگار برای طرح‌ها (Teng et al., 2023) و بحران‌های اعتماد ناشی از عدم تقارن اطلاعات (Kim and Petrick, 2021) اتفاق می‌افتد، وارد مدل شد. در این حالت «مشارکت ذی‌نفعان» که به اهداف، فعالیت‌ها و تأثیر روابط ذی‌نفعان به صورت اخلاقی، راهبردی و عملگرایی اشاره دارد (شریعت و همکاران، ۲۰۲۴)، همچنین «حکمرانی مشارکتی»، به‌عنوان کلید اساسی برای مدیریت تعارضات ذی‌نفعان، مطرح شد (آریانا و همکاران، ۲۰۱۹). در نهایت به طراحی مدل کیفی ارتباط ریسک‌های محیطی بر پایه ذی‌نفعان شناسایی‌شده، اقدام شد و سپس فهرستی از ریسک‌های محیط زیستی مرتبط با فعالیت‌های انسانی (شکل ۲) که به‌طور معمول دربرگیرنده طیف شناخت منابع جهت تصمیم‌گیری مسائل هستند، در نظر گرفته شد (English, 2000).

شکل ۲. طبقه‌بندی نه‌گانه مخاطرات و ریسک‌های محیط زیستی (یافته‌های پژوهش)

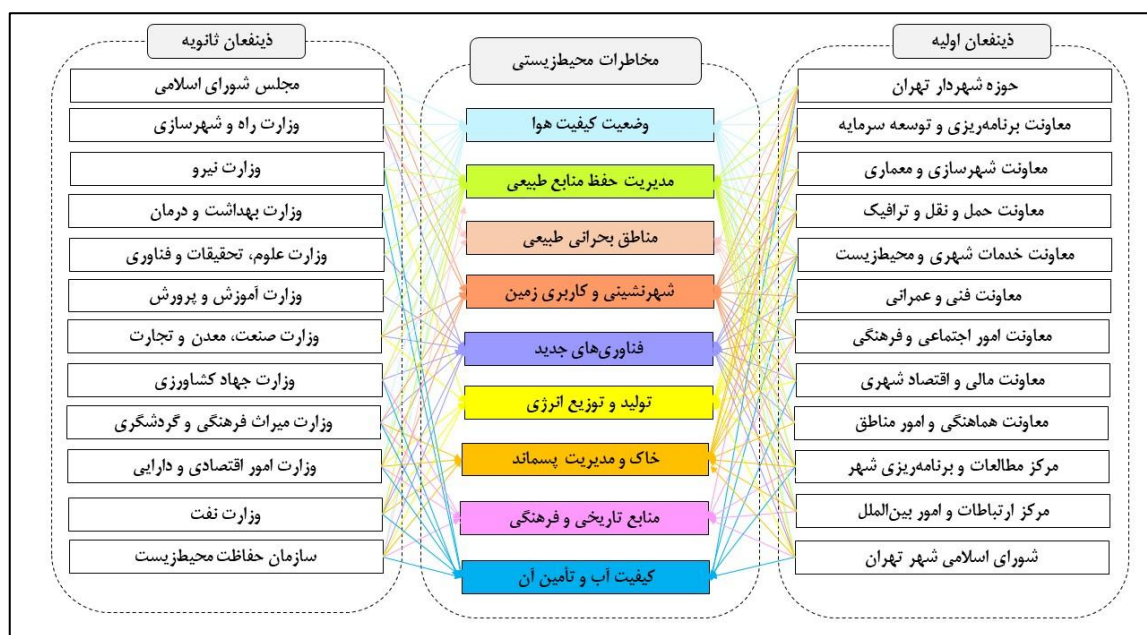
یافته‌های پژوهش

اساساً کشف و شناسایی ذی‌نفعان محیط‌زیستی شهرداری تهران برای پیشبرد راهبردی پروژه‌های پایدار با هدف تداوم زیست‌پذیری شهر لازم و ضروری است. برای این کار از رویکردهای شناسایی ذی‌نفعان محیط‌زیست شهرداری تهران به روش کیفی- اکتشافی اقدام شد. با توجه به نظریه کلارکسون، موقعیت ذی‌نفعان در جایگاه اولیه و ثانویه تعیین و ۴۷ ذی‌نفع اولیه و ۴۲ ذی‌نفع ثانویه کشف شد که با مضمون عملکردشان در قالب «سیاست‌گذار» و «نظارت-اجرا» مشخص شدند (شکل ۳).

مضمون عملکردی	ذی‌نفعان اولیه (۴۷ مورد)	ذی‌نفعان ثانویه (۴۲ مورد)
نقش سیاست‌گذاری (۱۲ ذی‌نفع اولیه و ۱۲ ذی‌نفع ثانویه)	۱- حوزه شهرداری تهران ۲- معاونت برنامه‌ریزی، توسعه سرمایه انسانی و امور شورا ۳- معاونت حمل و نقل و ترافیک شهرداری تهران ۴- معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تهران ۵- معاونت فنی و عمرانی شهرداری تهران ۶- معاونت خدمات شهری و محیط‌زیست شهرداری تهران ۷- معاونت امور اجتماعی و فرهنگی ۸- معاونت مالی و اقتصاد شهر ۹- معاونت هماهنگی و امور مناطق ۱۰- شورای اسلامی شهر تهران ۱۱- مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران ۱۲- مرکز ارتباطات و امور بین‌الملل	۱- مجلس شورای اسلامی جمهوری اسلامی ایران ۲- وزارت راه و شهرسازی ۳- وزارت نیرو ۴- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ۵- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) ۶- وزارت آموزش و پرورش ۷- وزارت صنعت، معدن و تجارت (صمت) ۸- وزارت جهاد کشاورزی ۹- وزارت امور اقتصادی و دارایی ۱۰- سازمان حفاظت محیط زیست ۱۱- وزارت نفت ۱۲- وزارت میراث فرهنگی و گردشگری
نقش نظارتی و اجرایی (۳۵ ذی‌نفع اولیه و ۳۰ ذی‌نفع ثانویه)	۱- اداره کل امور خدمات شهری ۲- ادارات کل برنامه‌ریزی و توسعه سرمایه انسانی معاونت‌ها ۳- اداره کل محیط‌زیست و توسعه پایدار ۴- اداره کل برنامه‌ریزی، بودجه و کنترل عملکرد ۵- اداره کل تدوین مقررات و هماهنگی امور شورا ۶- مرکز نوسازی و تحول اداری ۷- سازمان عمرانی مناطق ۸- سازمان پیشگیری و مدیریت بحران ۹- سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر ۱۰- سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات ۱۱- سازمان زیباسازی شهر تهران ۱۲- سازمان پایانه‌های مسافربری ۱۳- سازمان مدیریت پسماند ۱۴- سازمان بوستان‌ها و فضای سبز شهر تهران ۱۵- سازمان مدیریت میادین میوه و تره بار ۱۶- سازمان آتش‌نشانی و خدمات ایمنی شهر تهران ۱۷- ستاد مرکزی معاینه فنی خودرو ۱۸- شرکت سرمایه‌گذاری و مشارکت‌های مردمی ۱۹- شرکت خاکریز آب ۲۰- شرکت ساماندهی صنایع و مشاغل شهر ۲۱- شرکت کنترل کیفیت هوا ۲۲- شرکت کنترل ترافیک ۲۳- شرکت بهره‌برداری راه آهن شهری تهران ۲۴- شرکت راه آهن شهری تهران و حومه ۲۵- شرکت واحد اتوبوسرانی ۲۶- رصدخانه شهری تهران ۲۷- اداره کل آموزش‌های شهروندی ۲۸- سرای محلات ۲۹- سازمان بهشت زهرا (س) ۳۰- باغ پرندگان ۳۱- شرکت توسعه فضاهای فرهنگی ۳۲- نمایشگاه بین‌المللی گل و گیاه ۳۳- شرکت پیام رسا ۳۴- بانک شهر ۳۵- مناطق ۲۲‌گانه شهرداری تهران	۱- ستاد فناوری‌های ریاست جمهوری ۲- سازمان نظام مهندسی ساختمان ۳- سازمان جهاد کشاورزی استان تهران ۴- سازمان صنعت، معدن و تجارت استان تهران ۵- سازمان حفظ نباتات کشور ۶- سازمان ملی استاندارد ۷- سازمان ملی بهره‌وری ایران ۸- سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی ۹- شرکت آب منطقه‌ای ۱۰- شرکت آب و فاضلاب ۱۱- شرکت بهینه‌سازی مصرف سوخت ۱۲- شبکه بهداشت و درمان تهران ۱۳- مراکز پژوهشی و دانشگاهی تهران و علوم پزشکی ۱۴- اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان ۱۵- اداره کل حفاظت محیط زیست استان تهران ۱۶- اداره کل دامپزشکی استان تهران ۱۷- اداره کل استاندارد استان تهران ۱۸- مرکز آمار ایران ۱۹- سازمان‌های غیردولتی مردم نهاد (NGO) ۲۰- سازمان برنامه و بودجه کشور ۲۱- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان تهران ۲۲- استانداری تهران ۲۳- فرمانداری تهران ۲۴- سازمان صدا و سیما ۲۵- سازمان انرژی‌های تجدیدپذیر و بهره‌وری انرژی برق ۲۶- سازمان انرژی‌های نو ۲۷- فرهنگستان علوم پزشکی ۲۸- سازمان‌های بین‌المللی محیط‌زیستی ۲۹- شرکت‌های تبلیغاتی ۳۰- ساکنین شهر

شکل ۳. آنالیز کمی و کیفی ذی‌نفعان اولیه و ثانویه محیط زیست شهرداری تهران بر پایه مضمون عملکرد (یافته‌های پژوهش)

یافته‌های پژوهش نشان داد از میان مجموعاً ۸۹ ذی‌نفع محیط‌زیستی، ۲۴ ذی‌نفع اصلی و ۱۲ ذی‌نفع اولیه و ۱۲ ذی‌نفع ثانویه) با توجه به گستردگی موضوعات و دامنه اثرگذاری اقدام‌ها و به دلیل نقش سیاستگذار، برای پیشبرد اقدامات خود بر عملکرد بخش نظارت و اجرا اهمیت دارند که دامنه عملکردی وسیع‌تری در ارتباط با ریسک‌های محیط‌زیستی دارند، بنابراین ذی‌نفعان اصلی با توجه به نقش سیاستگذاری خود بر پایه ریسک‌های محیط‌زیستی متمایز و سپس وارد مدل ارتباطی (شکل ۴) شدند. به علت گزینش شهرداری تهران به عنوان هسته مرکزی ذی‌نفعان، آثار و خدمات ناشی از فعالیت‌های داخل مجموعه به عنوان محور مطالعه در نظر گرفته شد و اقدام‌های سایر مجموعه‌های حاکمیتی در ارتباط با شهرداری تهران تحت ارزیابی قرار گرفت. به طور کلی حوزه شهردار تهران، شورای اسلامی شهر، معاونت‌ها، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی و مرکز ارتباطات و امور بین‌الملل شهرداری به عنوان ذی‌نفعان اولیه در تدوین سیاست‌های شهرداری تهران کشف شدند، همچنین به موازات شناسایی ذی‌نفعان داخلی مجموعه فوق‌الذکر، ذی‌نفعان ثانویه نیز از حیث مضمون عملکرد در بخش سیاستگذار مشخص شدند و شامل نهادهای مجلس شورای اسلامی، وزارتخانه‌های نیرو، بهداشت، عتف، امور اقتصادی و دارایی، نفت، میراث فرهنگی و گردشگری، راه و شهرسازی، جهاد کشاورزی، آموزش و پرورش، صمت و سازمان حفاظت محیط‌زیست در سطح کلان کشور، طبق یافته‌های تحقیق و تطبیق با نتایج کیفی مستخرج از پژوهش تعیین شدند. به طور کلی آنچه در مدل مشهود است، درهم تنیدگی ریسک‌های محیطی با فعالیت‌های ذی‌نفعان اصلی و کلیدی در سطوح مختلف داخل و خارج از مجموعه شهرداری تهران است که بیانگر اثبات اصل وحدت محیط‌زیستی است و عنوان می‌دارد؛ «همه چیز بر همه چیز اثرگذار است».

شکل ۴. مدل کیفی ارتباط ریسک‌های محیطی با تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان اولیه و ثانویه شهرداری تهران (یافته‌های پژوهش)

در این پژوهش برای بررسی ساختار الگوی روابط میان ذی‌نفعان مختلف از مفهوم تئوری شبکه و مبانی آن بهره گرفته شد که در چند دهه اخیر اهمیت بیشتری یافته است. برخی محققان علوم اجتماعی بر این باورند که تحلیل شبکه فراتر از یک روش با ابزارهای تحلیلی است و آن را به عنوان رهیافتی نظری تلقی می‌کنند که می‌تواند ابزاری فکری مناسب برای مطالعه ساختارهای اجتماعی ارائه دهد. این موضوع با استفاده از شاخص‌های گوناگون امکان‌پذیر است، اما باید در نظر داشت در شبکه‌های اجتماعی شاخص‌های متعددی وجود دارد که محقق بنا بر هدف خود، می‌تواند از آنها بهره‌برداری کند. در راستای تبیین تئوری شبکه، شاخص مرکزیت درجه برای این پژوهش مطرح می‌شود. مرکزیت درجه؛ تعداد اتصالات مستقیم یک کنشگر با سایر کنشگران در یک

شبکه است و در صورتی که بر اساس یک رابطه باشد، میزان روابط ورودی یا خروجی کنشگر مرکزی مد نظر است. هرچه مرکزیت درجه کنشگر افزایش یابد، دسترسی به منابع بیشتر و به عنوان محور اصلی (تعمیم به نظریه کلارکسون) شناخته می شود. (قربانی و ده بزرگی، ۲۰۱۴). به طور کلی تحلیل شبکه برای بررسی ساختارهای ارتباطی، مجموعه ای از روش ها، اصول، تکنیک ها و ابزارهایی در اختیار پژوهشگر قرار می دهد که در این پژوهش، واحد تحلیل یک رابطه بر مبنای مدل ارتباطی است و برای سهولت درک روابط ذی نفعان و تبیین مسئولیت اجتماعی آنان استفاده شد. مسئولیت اجتماعی ذی نفعان محیط زیستی به معنای تعهد و اقدام داوطلبانه افراد، شرکت ها، سازمان ها و دیگر گروه های ذی نفع است که فراتر از الزامات قانونی، در جهت حفظ و بهبود محیط زیست و رفاه جامعه عمل می کنند. این مسئولیت شامل کاهش اثرات منفی فعالیت ها بر محیط زیست، ارتقای پایداری و حمایت از توسعه پایدار است. مدل مزبور، نمایشگر مسئولیت اجتماعی ذی نفعان کلیدی است که در کنار وظایف اصلی و الزام آور خود، در جهت حفظ محیط زیست و بهبود کیفیت زیست شهروندان مطرح می شود، چراکه در ارتباط با مخاطرات محیط زیست است و به عنوان مبنای اشتراک تقویت تعاملات آنان در مدل کیفی ارتباطی به شرح زیر در جدول ۴ بیان شده است.

جدول ۴. مسئولیت اجتماعی ذی نفعان کلیدی محیط زیست شهرداری تهران در مدل ارتباط ریسک های محیطی (یافته های پژوهش)

ریسک های نه گانه	ذی نفعان اولیه در مضمون سیاستگذار	ذی نفعان ثانویه در مضمون سیاستگذار
آلودگی هوا	شورای اسلامی شهر با تصویب مصوبات مرتبط در هریک از مخاطرات محیط زیستی اعم از آلودگی هوا، مدیریت کمی و کیفی منابع آب، حفظ منابع طبیعی از آسیب، مدیریت پسماند، مسائل شهرسازی، مدیریت انرژی و حتی توسعه فناوری های جدید؛ حوزه شهردار تهران و معاونت برنامه ریزی آن با مدیریت و پیگیری اجرای مصوبات و آیین نامه های الحاقی در باب شورا؛ مرکز مطالعات و برنامه ریزی با مدیریت تمام فرایندهای مطالعاتی همراه با تلفیق رویکردهای نوین در توسعه فناوری های جدید به منظور حفظ محیط زیست؛ مرکز ارتباطات و امور بین الملل شهرداری تهران با سیاستگذاری درخصوص تأمین و تدوین محتوای به روز و کارآمد به منظور اشاعه فرهنگ محیط زیستی شهروندان؛ معاونت حمل و نقل و ترافیک با سیاستگذاری، برنامه ریزی و تدوین طرح های جامع پایش آلودگی هوا توأم با توسعه کمی و کیفی ناوگان حمل و نقل عمومی برای همگان و تطبیق راهکارها با شرایط بومی؛ معاونت فنی و عمرانی با نظارت عالیه بر تدوین طرح های فنآور و سازگار با محیط زیست به منظور ارتقای کمی و کیفی پروژه های عمرانی و مدیریت اصولی بر اقدام های اجرایی؛ معاونت شهرسازی و معماری با تأمین، تهیه و تدوین سیاست های شهرداری در زمینه طرح های جامع و تفصیلی با انتخاب شیوه کیفی بهینه به منظور ساخت و ساز در شهر و نظارت مستمر بر بهبود اجرای طرح های روبنایی و زیربنایی در موضوعات مرتبط؛ معاونت خدمات شهری و محیط زیست با سیاستگذاری، برنامه ریزی، هماهنگی و نظارت لازم درخصوص حفظ و ارتقای مؤلفه های مؤثر بر محیط زیست شهر و توسعه زیرساخت و فناوری های نوین هوشمند؛ معاونت امور اجتماعی و فرهنگی با توسعه فرهنگ محیط زیستی و بستر سازی به منظور مشارکت جوامع محلی در تقویت موضوعات مربوطه؛ معاونت مالی و اقتصاد شهر با ایجاد رونق اقتصادی و بهره گیری مؤثر از ظرفیت های اقتصادی به کمک سرمایه گذاری های داخلی و خارجی به منظور برنامه ریزی برای تخصیص فرصت های سرمایه گذاری مرتبط؛ معاونت هماهنگی و امور مناطق با سیاستگذاری برای هماهنگی امور.	مجلس شورای اسلامی با تصویب مصوبات و آیین نامه های اجرایی در راستای حفاظت، احیا و بهبود وضعیت محیط زیست کشور، همچنین تنظیم سیاست ها و قوانین مرتبط با شرایط و نیازهای بومی در راستای تحقق اصل پنجاهم قانون اساسی؛ وزارت عتف با تدوین سیاست های کلان و آیین نامه های اجرایی در امور پژوهشی دانشگاه ها با محور محیط زیست و حمایت از پژوهش های مرتبط با فناوری های سبز؛ وزارت راه و شهرسازی با سیاستگذاری و تدوین طرح های جامع و تفصیلی شهرسازی بر محور ارزیابی اثرات محیط زیستی و تدوین استانداردهای لازم در این حوزه؛ وزارت نیرو با تدوین سیاست ها و آیین نامه های درخصوص مدیریت منابع آب، پسماند و انرژی به منظور صیانت از منابع ملی؛ وزارت صمت با تدوین استانداردها و تصویب ضوابط مرتبط با منابع صنعتی و معدنی در راستای کاهش اثرات محیط زیستی پروژه ها و تشویق به منظور استفاده از فناوری های پاک؛ وزارت جهاد کشاورزی با سیاستگذاری بر ترویج کشاورزی پایدار و تدوین برنامه های همسو با محیط زیست و توسعه پایدار؛ وزارت بهداشت با کنترل کیفی منابع حیاتی توأم با تدوین دستورالعمل های بهداشتی برای پیشگیری از آلودگی های محیط زیستی؛ وزارت نفت با تدوین سیاست و اجرای مقررات محیط زیستی در زمینه صنعت نفت و راه اندازی سیستم پایش آنلاین؛ وزارت امور اقتصادی و دارایی با سرمایه گذاری و تأمین منابع مالی پروژه های محیط زیستی؛ وزارت میراث فرهنگی با حفظ و ثبت میراث طبیعی به منظور حفظ تنوع زیستی و آثار طبیعی و ملی؛ وزارت آموزش و پرورش با همکاری و ترویج آموزش فرهنگ محیط زیستی آموزش گران؛ سازمان حفاظت محیط زیست با حفظ تعادل اکولوژیک، جلوگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست در سایه تدوین دستورالعمل های حفظ محیط زیست و نظارت اصولی بر اجرا.
وضعیت نامناسب کمیت و کیفیت منابع آب		
آسیب منابع طبیعی		
آلودگی خاک و پسماند		
مناطق بحرانی طبیعی		
معضلات شهرنشینی و کاربری اراضی		
چالش های تولید و توزیع نامتوازن انرژی		
آثار زیان بار بر منابع تاریخی و فرهنگی		
توسعه فناوری های جدید		

بحث و نتیجه‌گیری

اصولاً رویکردهای شناسایی ذی‌نفعان محیط‌زیست و منابع طبیعی در مرحله‌ای است که مطالعه نشده و در فرایندهای تعاملی اهمیت دارد. چنین رویکردهایی می‌توانند متخصصانی را بیابند که گروه ذی‌نفعان خود را ایجاد کنند، یا به دنبال آن باشند؛ فرایندهایی که ممکن است با شهود و تجربیات گذشته همراه شوند. بنابراین «علم» و «هنر» شناسایی ذی‌نفعان را می‌توان با انتخاب خود ذی‌نفعان در مشارکت تکمیل کرد؛ پدیده‌ای که ممکن است بازتاب حرفه‌ای شدن برخی ذی‌نفعان در این زمینه باشد. در مورد رویکردهای شناسایی ذی‌نفعان، «علم» ممکن است شفاف‌تر شود و «هنر» ممکن است برای ارزیابی بیشتر در دسترس باشد، بنابراین طرح مباحث صریح در مورد رویکردهای شناسایی ذی‌نفعان می‌تواند با تسهیل بازاندیشی حرفه‌ای برای اجتناب از نقاط کور و تجزیه و تحلیل و مشارکت آتی، به متخصصان کمک کند. در این راستا ممکن است شواهدی از تعاریف مختلف ذی‌نفعان و جامعه منعکس‌کننده ناسازگاری گسترده‌تری در استفاده و درک این اصطلاحات حیاتی برای تجزیه و تحلیل و مشارکت ذی‌نفعان محیط‌زیستی باشد. این ناهماهنگی پتانسیل ایجاد سوء تفاهم در مورد دامنه تعاملات ایجاد می‌کند و محتمل است از سوی کسانی که ممکن است به طرز متفاوتی به عنوان ذی‌نفعان جامعه یا شهروندان توصیف شوند، بنای اعتماد را سلب کند. وضعیت ذی‌نفعان به عنوان یک مفهوم می‌تواند به کاهش سوء تفاهم‌ها با تشریح به رسمیت شناختن موضوع توسط متخصصی که مسئول شناسایی ذی‌نفعان است، کمک کند (Colvin et al., 2016). در این حالت حکمرانی مشارکتی فرصتی برای تقویت مالکیت و افزایش درک ذی‌نفعان درخصوص نظارت بر مسائل و رسیدگی به شکاف‌های اطلاعاتی و اجرایی که برای پیشبرد فرایندها اختصاص داده شده است، فراهم می‌کند. اثربخشی حکمرانی مشارکتی در ساخت دقیق عرصه مشارکتی، با تلاش‌های اختصاص‌یافته برای شناسایی، طبقه‌بندی، اولویت‌بندی و تحلیل جامع ذی‌نفعان نهفته است. رویکردهای پیشینی (شناسایی، اولویت‌بندی و تحلیل) و پسینی (تحلیل علاقه و قدرت) به کار گرفته می‌شود و نتایج مطالعه این فرضیه را تأیید می‌کند که SA می‌تواند به ساختاردهی فرایندهای مشارکتی برای سیاست‌های عمومی در مورد نظارت و ارزیابی مسائل محیط‌زیستی در چارچوب‌بندی عرصه‌های حکمرانی مشارکتی کمک کند. در این مرحله، توصیه‌های مهمی به سیاست‌گذاران و سایر نهادهای هماهنگ‌کننده در زمینه نظارت و ارزیابی برای آینده ارائه می‌شود، بنابراین نقشه‌سازی از ذی‌نفعان باید قبل از فرایند انجام شود که شامل روش‌های از پایین به بالا برای تکمیل شناسایی رویکرد از بالا به پایین است و متضمن تشکیل مجموعه گسترده‌تر و متنوع‌تری از ذی‌نفعان در عرصه حاکمیت مشارکتی است. تجزیه و تحلیل ماتریس منفعت - قدرت را می‌توان پس از شناسایی برای ارزیابی نقش‌ها و منابع بالقوه در عرصه و تشخیص مشارکت ذی‌نفعان انجام داد، در نتیجه به هدایت تلاش‌های تعاملاتی و توسعه نظارتی و ارزیابی حاکمیتی کمک می‌کند. رویکردهایی از این حیث، به ابتکارات حکمرانی مؤثر کمک می‌کند که با تقویت مشارکت گسترده ذی‌نفعان هم‌افزایی خواهد داشت (Scrich et al., 2024).

به دلیل ظهور اشکال کثرت‌گرای حکومت در اجرا و مدیریت منابع، همکاری و مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت پایدار آنها بسیار اهمیت دارد که در این میان، نقطه شروع پویایی و مشارکت ذی‌نفعان، شناسایی ذی‌نفعان اصلی است. در این راستا با هدف تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان، میزان علاقه و انگیزه برای شناسایی ذی‌نفعان اصلی بررسی می‌شود. این موضوع نشان می‌دهد اگرچه مشارکت همه ذی‌نفعان به عنوان بخشی از ترتیبات حاکمیت کثرت‌گرا در راستای مدیریت پایدار منابع مطلوب است، لیکن مشارکت ذی‌نفعان اصلی باید همیشه در اولویت باشد، زیرا در قلب عملیات موفقیت‌آمیز سیستم قرار دارند (Gyau Baffour Awuah & Bijimi, 2024). به طور کلی فعالیت‌های شهری پایدار به مشارکت عمومی فعالانه و اشتراک‌گذاری اطلاعات مؤثر نیاز دارد. بررسی اشتراک‌گذاری اطلاعات ذی‌نفعان در طول چرخه حیات پروژه‌ها و تأثیرات آن بر مشارکت ساکنان، گام مهمی محسوب می‌شود. ذی‌نفعان از طریق مدل‌های ارتباطی نوآورانه بر شبکه ارتباطات تأثیر می‌گذارند؛ جریان سریع و گسترده اطلاعات را امکان‌پذیر می‌سازند، احساس توانمندی ساکنان را تقویت می‌کنند و اشتیاق آنها را برای ارتقای تعاملات افزایش می‌دهند. همزمان پوشش رسانه‌های محلی آگاهی عمومی را از طریق طرح‌های توان‌بخشی افزایش می‌دهند، اقدام‌های تشویقی را برای بهبود شرایط زندگی

و افزایش رضایت ساکنان فراهم می‌آورند و در نتیجه مشارکت مداوم را ارتقا می‌بخشند. با این حال بررسی‌ها نشان می‌دهد اتکای بیش‌ازحد به ذی‌نفعان و بهره‌برداری در اشتراک‌گذاری اطلاعات با آنها، تمایل، ظرفیت و اعتماد کمیته محلی را برای انتشار اطلاعات در مراحل بعدی پروژه از بین می‌برد. این اجتناب و جابه‌جایی به ایجاد یک شبکه اطلاعاتی شکننده و به حاشیه رانده‌شده توسط رسانه‌های محلی منجر و با کاهش اعتماد و خودمختاری تضعیف می‌شود، بنابراین معرفی افزایش و گسترش روابط شبکه اطلاعات داخلی بسیار مهم است. در چنین شرایطی وجود برنامه‌ریزان اجتماعی یا سازمان‌های غیردولتی درگیر پروژه می‌تواند بهره‌برداری از اطلاعات توسط کمیته محلی را کاهش و انعطاف‌پذیری شبکه را افزایش دهد. اما پرداختن به این چالش‌ها مستلزم تغییری اساسی در مدل اشتراک‌گذاری اطلاعات است، همچنین استقرار دستگاه‌های جمع‌آوری داده‌ها، استفاده از الگوریتم‌های کامپیوتری، یادگیری ماشین برای پردازش و استفاده از روبات‌های گفت‌وگوی مبتنی بر هوش مصنوعی برای توزیع، می‌تواند اتکا به مداخلات و سخت‌اندیشی انسانی را به شدت کاهش دهد و مشارکت عمومی شفاف‌تر، عادلانه‌تر، فراگیرتر و پایدارتر در توسعه (دوباره) شهر داشته باشد (Li et al., 2024). تمرکز مطالعات در زمینه ارتقای هماهنگی سازمان‌یافته میان ذی‌نفعان، از توسعه فناوری و تکنولوژی به هماهنگی و مدیریت تضاد بین ذی‌نفعان در زمینه موانع اجرای پروژه‌ها به دلایل متعددی تغییر می‌کند. نتایج نشان می‌دهد شروط انگیزشی زیر میان ذی‌نفعان برای کاهش تضاد و درگیری برقرار است:

۱- اگر افزایش سطح علاقه ذی‌نفعان در ساختار (سرمایه اجتماعی) < دولت < ساکنان باشد؛ مؤثرترین استراتژی پایدار برای کاهش احتمال وقوع درگیری، با تأکید ویژه بر افزایش درآمد دولت و ساکنان ظاهر می‌شود.

۲- مهم‌ترین ویژگی تعیین‌کننده موفقیت پروژه در کارایی آن نهفته است که به عنوان هدفی محوری از سوی همه طرف‌های درگیر در تحول دنبال می‌شود. با این حال خطر بالقوه‌ای مبنی بر کاهش درآمد دولت از سطح معیار ازپیش تعیین‌شده وجود دارد.

۳- تشدید بی‌احتیاطی در هماهنگی چندحزبی، پیچیدگی بیشتری در تلاش‌های هماهنگ ایجاد می‌کند و احتمال وقوع درگیری را افزایش می‌دهد.

۴- همبستگی مثبت بین اثربخشی پروژه و هزینه‌های اجرای پروژه وجود دارد. اگر هزینه‌های اجرای پروژه از مخارج سرمایه اجتماعی پیش‌بینی‌شده فراتر برود، تمایل سرمایه اجتماعی به مشارکت را به میزان قابل‌توجهی کاهش خواهد داد.

نتایج مطالعات، این مفهوم را نشان می‌دهد که مدل مشارکت عمومی - خصوصی، حتی در حوزه محیط‌زیست می‌تواند به طرز قابل‌توجهی کارایی سرمایه‌گذاری در پروژه‌های شهری را از طریق تزریق سرمایه، فناوری و مدیریت سرمایه اجتماعی افزایش دهد. با این حال توجه به این نکته مهم است که مضامین سرمایه اجتماعی، هنگام پیگیری حداکثرسازی سود، کنترل هزینه و بهبود کارایی، طرح را برای حصول اطمینان در جهت استفاده پایدار از پروژه‌ها در اولویت قرار دهند (Teng et al., 2025).

بنابراین نظارت و ارزیابی موضوعات محیط زیستی مستلزم مشارکت چندجانبه سطوح ملی و محلی است. رویکردهای حکمرانی مشارکتی مهم هستند، اما اغلب بدون تلاش کافی برای شناسایی و درگیر کردن ذی‌نفعان با شکست مواجه می‌شوند. اساساً فعالیت‌های شهری پایدار به مشارکت عمومی فعالانه وابسته است و به اشتراک‌گذاری اطلاعات مؤثر هم نیاز دارد، اما درخصوص پیامدها و آثار مسائل محیط زیستی در مقیاس محلی، ملی و جهانی، دارا بودن تفکر سیستمی در جریان تحلیل مسئله ضروری است. اصولاً با در نظر گرفتن بیشترین میزان قدرت و نفوذ در بخش حکومتی - دولتی (نصیریان و بصیرت، ۲۰۲۲) و نقش کلیدی کنشگران موقعیت مرکزی در برنامه عمل مشارکتی (قربانی و ده‌بزرگی، ۲۰۱۴)، همکاری مطلوب سازمان‌های ذی‌نفع، سبب بهبود اجرای امور می‌شود (محسنی ارمکی و همکاران، ۲۰۲۱)، اما به‌رغم تمایل تمام ذی‌نفعان به حل مسئله، تفاوت میزان قدرت و نفوذ آنان، محدودیت‌زاست (حسینی و همکاران، ۲۰۲۲)، بنابراین تجزیه و تحلیل پویایی ذی‌نفعان محیط‌زیستی با رویکرد مشارکتی برای دستیابی به زیست‌پذیری و پایداری شهر، اهمیت بسزایی دارد. در این مطالعه، شهرداری تهران با توجه به راهبردهای استراتژیک و گستره ارائه خدمات، به عنوان هسته مرکزی ذی‌نفعان محیط زیستی انتخاب و به شناسایی ذی‌نفعان آن پرداخته شد.

این فرایند به‌صورت ساختارمند و سلسله‌مراتبی در چارچوب روش کیفی از نوع فراترکیب صورت پذیرفت و مبنای تئوری منسجمی ارائه شد. برای تعمیم روش در قالب اجرا، پرسشنامه‌های ارتباطات سازمانی، به تفکیک نهادهای داخل و خارج از مجموعه، در میان کارکنان شاغل در محیط زیست شهرداری تهران توزیع شد و پس از نهایی شدن بر مبنای تحلیل مضمون از بُعد عملکرد، تحت فرایند غربالگری قرار گرفت. برای آنالیز کمی و کیفی ذی‌نفعان، طبقه‌بندی با استناد به روش تئوری شبکه (شاخص مرکزیت درجه) و بسط موضوع به نظریه کلارکسون صورت پذیرفت و ۸۹ ذی‌نفع محیط‌زیستی (۴۷ ذی‌نفع اولیه و ۴۵ ذی‌نفع ثانویه) استخراج شد که از این میان، ۲۴ ذی‌نفع کلیدی و اصلی (۱۲ ذی‌نفع اولیه و ۱۲ ذی‌نفع ثانویه) با تخصیص نقش محول در چرخه سیاست‌گذاری امور مرتبط با محیط زیست به‌منظور پیشبرد راهبردهای سیستماتیک، کشف شد. پیشران مدل در ۵ عامل اساسی شامل «میزان اهمیت نقش ذی‌نفعان»، «مسئولیت تأمین مالی ذی‌نفعان»، «تأثیر ذی‌نفعان بر تصمیم‌گیری»، «بهره‌مندی از مزایای سیستم» و «تأثیرات منفی ناشی از نبودن ذی‌نفعان مؤثر بر محیط‌زیست»، خلاصه و مبانی اشتراک ذی‌نفعان نیز مهیا شد. در این حالت تضاد ذی‌نفعان که به دلایل متعدد اتفاق می‌افتد، به مدل اجرای فرایند وارد و حکمرانی مشارکتی به‌عنوان کلید مدیریت تعارضات مطرح شد. در نهایت به‌منظور تسهیل درک پیچیدگی روابط ذی‌نفعان در تعامل با موضوعات محیط‌زیستی، مدل کیفی ارتباط ریسک‌های محیطی در تعامل با ذی‌نفعان طراحی و مسئولیت‌های محیط‌زیستی از آن منشعب شد، سپس به بیان مسئولیت‌های اجتماعی ذی‌نفعان کلیدی محیط زیستی شهرداری تهران پرداخته شد. این مسئولیت‌ها در تحلیل شناسایی ذی‌نفعان با ریسک‌های محیطی پردازش شد که شامل مجموعه‌ای از اقدام‌های هماهنگ آنان در راستای حفظ محیط زیست و کاهش اثرات منفی اجرای پروژه‌ها بر محیط‌زیست با هدف ارتقای تاب‌آوری و حمایت از توسعه پایدار بود.

درمجموع خروجی مدل کیفی ارتباطی نشان داد با توجه به اینکه شهرداری تهران به‌عنوان هسته مرکزی پژوهش انتخاب شد، درجه اهمیت ذی‌نفعان اصلی و کلیدی در هر دو گروه اولیه و ثانویه با تلفیق مسائل محیط زیستی در مرکز سیاست‌گذاری به علت تصویب مصوبات، لوایح، آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌ها با یکدیگر متوازن و مبین اهمیت آثار و گستردگی پیامدهای محیط زیستی و توجه به تبعات ناشی از تصمیم‌های دستگاه‌های سیاستگذار با اختیارات قانون‌گذاری است که آن هم به‌نوبه خود بر عملکرد ذی‌نفعان اولیه و ثانویه در حوزه فعالیت‌هایی با مضامین نظارت و اجرا اثربخش است.

بنابراین با توجه به نتایج حاصل از پژوهش، پیشنهاد می‌شود شناسایی و تحلیل ذی‌نفعان به‌صورت فرایندی مستمر با رویکرد سیستمی در قالب ارتباطات منسجم و هماهنگ مانند اتحادهای استراتژیک، ارتباطات شبکه‌ای، کنسرسیوم، انجمن‌های تجاری، سرمایه‌گذاری‌های مشترک، عضویت در هیئت مدیره، ائتلاف موقت، تقابل یا همکاری چند جانبه، پیوندهای اجتماعی یا ادغام و اکتساب، در قالب شیوه‌نامه‌ای اجرایی و تحت نظارت دبیرخانه‌ای دائمی، سازماندهی و اجرا شود.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

مقاله حاضر، کمک مالی خاصی از سازمان‌های تأمین مالی در بخش‌های دولتی، تجاری و غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به طور مساوی در کلیه مراحل طراحی و انجام پژوهش، گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش نویس مقاله، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله مشارکت داشتند.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

داده‌های پژوهش حاضر از طریق درخواست از نویسندگان قابل دسترسی است.

سپاسگزاری

از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- Alkhafaji, A. F. (1989). *A stakeholder approach to corporate governance: Managing in a dynamic environment*.
- Bendtsen, E. B., Clausen, L. P. W., & Hansen, S. F. (2021). A review of the state-of-the-art for stakeholder analysis with regard to environmental management and regulation. *Journal of Environmental Management*, 279, 111773. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2020.111773>
- Benn, S., Abratt, R., & O'Leary, B. (2016). Defining and identifying stakeholders: Views from management and stakeholders. *South African Journal of Business Management*, 47(2), 1-11. <https://doi.org/10.4102/sajbm.v47i2.55>
- Berman, S. L., Wicks, A. C., Kotha, S., & Jones, T. M. (1999). Does stakeholder orientation matter? The relationship between stakeholder management models and firm financial performance. *Academy of Management Journal*, 42(5), 488-506. <https://doi.org/10.5465/256972>
- Billgren, C., & Holmén, H. (2008). Approaching reality: Comparing stakeholder analysis and cultural theory in the context of natural resource management. *Land Use Policy*, 25(4), 550-562. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2007.11.004>
- Bryson, J. M. (2004). What to do when stakeholders matter: Stakeholder identification and analysis techniques. *Public Management Review*, 6(1), 21-53. <https://doi.org/10.1080/14719030410001675722>
- Clarkson, M. B. E. (1995). A stakeholder framework for analyzing and evaluating corporate social performance. *Academy of Management Review*, 20(1), 92-117. <https://doi.org/10.5465/amr.1995.9503271994>
- Clausen, L. P. W., Hansen, O. F. H., Oturai, N. B., Syberg, K., & Hansen, S. F. (2020). Stakeholder analysis with regard to a recent European restriction proposal on microplastics. *PLOS ONE*, 15(6), e0235062. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0235062>
- Colvin, R. M., Witt, G. B., & Lacey, J. (2015). The social identity approach to understanding socio-political conflict in environmental and natural resources management. *Global Environmental Change*, 34, 237-246. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.07.011>
- Colvin, R. M., Witt, G. B., & Lacey, J. (2016). Approaches to identifying stakeholders in environmental management: Insights from practitioners to go beyond the "usual suspects". *Land Use Policy*, 52, 266-276. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.12.032>
- Dagostino, D., Borg, M., Hallett, S. H., Sakrabani, R. S., Thompson, A., Papadimitriou, L., & Knox, J. W. (2020). Multi-stakeholder analysis to improve agricultural water management policy and practice in Malta. *Agricultural Water Management*, 229, 105920. <https://doi.org/10.1016/j.agwat.2020.105920>
- Day, G., & Fahey, L. (1988). Valuing market strategies. *Journal of Marketing*, 52(3), 45-57. <https://doi.org/10.1177/002224298805200305>
- English, M. R. (2000). *Who are the stakeholders in environmental risk decisions? How should they be involved?*
- Fassin, Y. (2009). The stakeholder model refined. *Journal of Business Ethics*, 84, 113-135. <https://doi.org/10.1007/s10551-008-9677-4>
- Fassin, Y. (2012). Stakeholder management, reciprocity and stakeholder responsibility. *Journal of Business Ethics*, 109, 83-96. <https://doi.org/10.1007/s10551-012-1381-8>
- Fischer, A. R., Wentholt, M. T., Rowe, G., & Frewer, L. J. (2014). Expert involvement in policy development: A systematic review of current practice. *Science and Public Policy*, 41(3), 332-343. <https://doi.org/10.1093/scipol/sct062>
- Freeman, R. E., & Reed, D. L. (1983). Stockholders and stakeholders: A new perspective on corporate governance. *California Management Review*, 25(3), 88-106. <https://doi.org/10.2307/41165018>

- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Pitman.
- Grimble, R., & Wellard, K. (1997). Stakeholder methodologies in natural resource management: A review of principles, contexts, experiences and opportunities. *Agricultural Systems*, 55(2), 173-193. [https://doi.org/10.1016/S0308-521X\(97\)00006-1](https://doi.org/10.1016/S0308-521X(97)00006-1)
- Gyau Baffour Awuah, K., & Bijimi, C. K. (2024). Discovering the core stakeholders in the Nigerian urban water supply system. *Sustainable Water Resources Management*, 10(1), Article 8. <https://doi.org/10.1007/s40899-023-00986-0>
- Hall, N., Ashworth, P., & Devine-Wright, P. (2013). Societal acceptance of wind farms: Analysis of four common themes across Australian case studies. *Energy Policy*, 58, 200-208. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.03.009>
- Hill, C. W. L., & Jones, T. M. (1992). Stakeholder-agency theory. *Journal of Management Studies*, 29(2), 131-154. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.1992.tb00657.x>
- Hult, G. T. M., Mena, J. A., Ferrell, O. C., & Ferrell, L. (2011). Stakeholder marketing: A definition and conceptual framework. *AMS Review*, 1, 44-65. <https://doi.org/10.1007/s13162-011-0002-5>
- Jensen, M. C. (2001). Value maximization, stakeholder theory, and the corporate objective function. *European Financial Management*, 7(3), 297-317. <https://doi.org/10.1111/1468-036X.00158>
- Kaler, J. (2002). Morality and strategy in stakeholder identification. *Journal of Business Ethics*, 39, 91-100. <https://doi.org/10.1023/A:1016336118528>
- Karaca, F., Guney, M., Kumisbek, A., Kaskina, D., & Tokbolat, S. (2020). A new stakeholder opinion-based rapid sustainability assessment method (RSAM) for existing residential buildings. *Sustainable Cities and Society*, 60, 102155. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102155>
- Kim, M. J., & Petrick, J. F. (2021). Roles of constraint and attachment in crowdfunder behavior for sustainable development: An extended theory of planned behavior. *Sustainable Development*, 29(4), 780-792. <https://doi.org/10.1002/sd.2174>
- Li, Y., Zhu, P., Mlecnik, E., Qian, Q. K., & Visscher, H. J. (2024). Dissemination, manipulation or monopolization? Understanding the influence of stakeholder information sharing on resident participation in neighborhood rehabilitation of urban China. *Land Use Policy*, 147, 107359. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2024.107359>
- Maguire, B., Potts, J., & Fletcher, S. (2012). The role of stakeholders in the marine planning process: Stakeholder analysis within the Solent, United Kingdom. *Marine Policy*, 36(1), 246-257. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2011.05.012>
- Mainardes, E. W., Alves, H., & Raposo, M. (2011). Stakeholder theory: Issues to resolve. *Management Decision*, 49(2), 226-252. <https://doi.org/10.1108/00251741111109133>
- Miles, S. (2017). Stakeholder theory classification: A theoretical and empirical evaluation of definitions. *Journal of Business Ethics*, 142, 437-459. <https://doi.org/10.1007/s10551-015-2741-y>
- Mitchell, R. K., Agle, B. R., & Wood, D. J. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*, 22(4), 853-886. <https://doi.org/10.5465/amr.1997.9711022105>
- Mushove, P., & Vogel, C. (2005). Heads or tails? Stakeholder analysis as a tool for conservation area management. *Global Environmental Change*, 15(3), 184-198. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2004.12.008>

- Parsons, R., Lacey, J., & Moffat, K. (2014). Maintaining legitimacy of a contested practice: How the minerals industry understands its "social licence to operate". *Resources Policy*, 41, 83-90. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2014.04.002>
- Prell, C., Hubacek, K., & Reed, M. S. (2009). Stakeholder analysis and social network analysis in natural resource management. *Society & Natural Resources*, 22(6), 501-518. <https://doi.org/10.1080/08941920802199202>
- Reed, M. S., Graves, A., Dandy, N., Posthumus, H., Hubacek, K., Morris, J., Prell, C., Quinn, C. H., & Stringer, L. C. (2009). Who's in and why? A typology of stakeholder analysis methods for natural resource management. *Journal of Environmental Management*, 90(5), 1933-1949. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2009.01.001>
- Reed, M. S., Kenter, J., Bonn, A., Broad, K., Burt, T. P., Fazey, I. R., Fraser, E. D. G., Hubacek, K., Nainggolan, D., Quinn, C. H., Stringer, L. C., & Ravera, F. (2013). Participatory scenario development for environmental management: A methodological framework illustrated with experience from the UK uplands. *Journal of Environmental Management*, 128, 345-362. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2013.05.016>
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2006). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer Publishing Company.
- Schmeer, K. (1999). *Guidelines for conducting a stakeholder analysis*. PHR, Abt Associates.
- Scrich, V. M., Elliff, C., de Andrade, M. M., Grilli, N. M., & Turra, A. (2024). Stakeholder analysis as a strategic tool in framing collaborative governance arenas for marine litter monitoring. *Marine Pollution Bulletin*, 198, 115799. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2023.115799>
- Soma, K., & Vatn, A. (2014). Representing the common goods: Stakeholders vs. citizens. *Land Use Policy*, 41, 325-333. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.06.015>
- Teng, Y., Li, Z., Cai, J., & Ju, M. (2023). Sustainability evaluation of the prefabricated medical emergency buildings' renovation scheme after the COVID-19. *Engineering, Construction and Architectural Management*, 30(8), 3390-3415. <https://doi.org/10.1108/ECAM-10-2021-0891>
- Teng, Y., Bao, Y., Wang, Y., Liu, S., Li, Z., & Tiong, R. L. K. (2025). Recognizing and reconciling dynamic stakeholder conflicts for sustainability in old residential community renovation project strategies. *Environmental Impact Assessment Review*, 110, 107693. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2024.107693>
- Thompson, J. K., Wartick, S. L., & Smith, H. L. (1991). Integrating corporate social performance and stakeholder management: Implications for a research agenda in small business. *Research in Corporate Social Performance and Policy*, 12, 207-230.
- Trygg, K., & Wenander, H. (2022). Strategic spatial planning for sustainable development: Swedish planners' institutional capacity. *European Planning Studies*, 30(10), 1985-2001. <https://doi.org/10.1080/09654313.2021.2001792>
- Tullberg, J. (2013). Stakeholder theory: Some revisionist suggestions. *The Journal of Socio-Economics*, 42, 127-135. <https://doi.org/10.1016/j.socsec.2012.11.014>
- Varvasovszky, Z., & Brugha, R. (2000). A stakeholder analysis. *Health Policy and Planning*, 15(3), 338-345. <https://doi.org/10.1093/heapol/15.3.338>
- Webster, F. E., Jr. (1992). The changing role of marketing in the corporation. *Journal of Marketing*, 56(4), 1-17. <https://doi.org/10.1177/002224299205600401>
- Winn, M. I. (2001). Building stakeholder theory with a decision modeling methodology. *Business & Society*, 40(2), 133-166. <https://doi.org/10.1177/000765030104000202>